

Міжнародне кримінальне право

УДК 341.645

Переверза Альбіна Миколаївна

здобувач вищої освіти, магістр

Національного університету «Чернігівська політехніка»

Pereverza Albina

Graduate of higher Education at the Master's Level

Chernihiv Polytechnic National University

Коломієць Наталія Володимирівна

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Kolomiets Nataliia

Doctor of Law, Professor,

Head of the Department Criminal Law and Justice

Chernihiv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0001-5609-2651

ОГЛЯД ПОЗИЦІЇ ЄСПЛ ЩОДО ГРУПИ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

OVERVIEW OF THE ECTHR'S POSITION ON THE GROUP OF CASES RELATED TO DOMESTIC VIOLENCE

Анотація. Вступ. У статті проаналізовано рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у справах «Левчук проти України», «Івашків проти України» та «М.М. і З.М. проти України». Справи є типовими й висвітлюють проблеми бездіяльності держави щодо випадків домашнього насильства, зокрема недоліки у розслідуванні, дискримінаційне ставлення та неефективність судового захисту.

Особливу увагу приділено юридичним аспектам захисту прав потерпілих, зокрема порушенням статей 3, 8 та 14 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Проаналізовано ставлення поліції та суддів до потерпілих від домашнього насильства. Це ставлення є упередженим та містить стереотип, що жертва провокує кривдника.

Визначено, що рішення ЄСПЛ впливають на формування судової практики в Україні. Важливе значення має ратифікація Стамбульської конвенції, яка дала початок впровадженню європейських стандартів протидії домашньому насильству.

Мета. Метою є дослідження рішень ЄСПЛ у справах, що стосуються домашнього насильства, для визначення основних проблем національного законодавства та судової практики України, а також розроблення рекомендацій для вдосконалення нормативно-правової бази й адміністративних механізмів захисту прав потерпілих.

Матеріали і методи. Для написання статті використано рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у справах «Левчук проти України», «Івашків проти України» та «М.М. і З.М. проти України». Здійснено аналіз юридичних документів, норм міжнародного та національного права, зокрема положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також Стамбульської конвенції. У роботі застосовано методи системного аналізу, порівняльно-правовий метод, а також метод узагальнення для виявлення ключових проблем реагування держави на випадки домашнього насильства.

Результати. Аналіз рішень ЄСПЛ у справах «Левчук проти України», «Івашків проти України» та «М.М. і З.М. проти України» виявив низку системних проблем у реагуванні держави на випадки домашнього насильства. Зокрема, недоліки у судовій та адміністративній практиці, формальне ставлення до захисту прав постраждалих, низьку ефективність розслідувань, а також дискримінацію жертв насильства.

Встановлено, що рішення ЄСПЛ є інструментом для вдосконалення українського законодавства та практики протидії домашньому насильству.

Перспективи. Перспективи дослідження полягають у розширенні аналізу впливу рішень ЄСПЛ на українську судову практику, зокрема щодо впровадження принципів захисту прав дітей та жертв домашнього насильства. Важливими є подальші дослідження з оцінки ефективності імплементації Стамбульської конвенції в національне законодавство. Окрему увагу слід приділити вдосконаленню процедур розслідування та забезпечення виконання судових рішень у справах про домашнє насильство.

Ключові слова: *ЄСПЛ, домашнє насильство, Стамбульська конвенція, право на приватне життя, дискримінація, судова практика, Україна, ефективність розслідувань.*

Summary. *Introduction. The article analyzes the decisions of the European Court of Human Rights (ECHR) in the cases of "Levchuk v. Ukraine", "Ivashkiv v. Ukraine" and "M.M. and Z.M. v. Ukraine". The cases are typical and highlight the problems of state inaction in cases of domestic violence, in particular shortcomings in the investigation, discriminatory attitude and ineffectiveness of judicial protection.*

Particular attention is paid to the legal aspects of protecting the rights of victims, in particular violations of Articles 3, 8 and 14 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The attitude of the police and judges towards victims of domestic violence is analyzed, such an attitude is biased, contains a stereotype that the victim provokes the abuser.

It has been determined that the decisions of the ECHR influence the formation of judicial practice in Ukraine. The ratification of the Istanbul Convention, which initiated the implementation of European standards for combating domestic violence, is of great importance.

Purpose. The purpose is to study the decisions of the ECHR in cases concerning domestic violence in order to identify the main problems of national legislation and judicial practice of Ukraine, as well as to develop recommendations for improving the regulatory framework and administrative mechanisms for protecting the rights of victims.

Materials and methods. The article uses the decisions of the European Court of Human Rights (ECHR) in the cases of "Levchuk v. Ukraine", "Ivashkiv v. Ukraine" and "M.M. and Z.M. v. Ukraine". An analysis of legal documents, norms of international and national law, in particular the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as well as the Istanbul Convention, was carried out. The work uses the methods of systemic analysis, comparative law, and generalization to identify key problems in the state's response to cases of domestic violence.

Results. Analysis of the ECHR decisions in the cases of "Levchuk v. Ukraine", "Ivashkiv v. Ukraine" and "M.M. and Z.M. v. Ukraine" revealed a number of systemic problems in the state's response to cases of domestic violence. In particular, shortcomings in judicial and administrative practice, a formal attitude towards protecting the rights of victims, low efficiency of investigations, as well as discrimination against victims of violence. It was established that the ECHR decision is a tool for improving Ukrainian legislation and practice in combating domestic violence.

Discussion. The prospects of the study are to expand the analysis of the impact of the ECHR decisions on Ukrainian judicial practice, in particular regarding the implementation of the principles of protecting the rights of children and victims of domestic violence. Further research is important to assess the effectiveness of the implementation of the Istanbul Convention in national legislation. Special attention should be paid to improving investigation procedures and ensuring the execution of court decisions in cases of domestic violence.

Key words: *ECHR, domestic violence, Istanbul Convention, right to privacy, discrimination, case law, Ukraine, effectiveness of investigations.*

Постановка проблеми. Домашнє насильство є серйозною соціальною проблемою, яка потребує ефективного правового регулювання. Попри існування нормативної бази, зокрема ратифікацію Стамбульської конвенції, національна система захисту потерпілих залишається неефективною. Рішення ЄСПЛ у справах «Левчук проти України», «Івашків проти України» та «М.М. і З.М. проти України» висвітлили системні недоліки реагування держави, включаючи дискримінацію жертв і неналежне виконання судових рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження зосереджені на вдосконаленні правового регулювання та практики протидії домашньому насильству. У працях Б. Блага, О. Тунтули та О. Кочемировської [1] підкреслено важливість навчальних програм і законодавчих змін. І. Гловюк [2; 3] аналізує ефективність розслідувань і розмежування конфліктів та насильства, акцентуючи на стандартах Стамбульської конвенції.

Я. Горбунова [4] досліджує адміністративно-правові механізми захисту, тоді як П. Пархоменко [5] фокусується на імплементації рішення «Левчук проти України» щодо прав дітей. І. Слободенюк і В. Сахнюк [6] вивчають проблеми кримінальної відповідальності за насильство.

Рішення ЄСПЛ у справах «Івашків проти України» [7] та «М.М. і З.М. проти України» [8] висвітлюють системні недоліки національної практики, акцентуючи на необхідності розслідування таких справ як питань суспільного інтересу.

Попри значний науковий інтерес, аспекти впливу рішень ЄСПЛ на українську судову практику потребують подальших досліджень.

Метою статті. Метою статті є дослідження рішень ЄСПЛ, що стосуються домашнього насильства, для виявлення основних проблем української судової та адміністративної практики, а також розроблення рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства відповідно до європейських стандартів.

Виклад основного матеріалу. В останні роки ситуація в Україні призвела до того, що рівень домашнього насильства дуже зріс. Початок такої негативної тенденції був помітний ще під час хвороби COVID-19. Причиною було те, що карантин змусив людей залишатися вдома і бути нібито замкненими в межах своєї родини, що і вплинуло на збільшення випадків домашнього насильства.

Становище в країні ще більше погіршується через початок російсько-української війни. Офіційні дані свідчать, що рівень домашнього насильства зменшився, пояснюється це тим, що під час повномасштабного вторгнення люди почали піклуватися про життя і безпеку себе і своєї сім'ї. Хоча насправді в регіонах активних бойових дій держава не може захистити осіб від домашнього насильства належним чином.

До системи нормативно-правових актів у сфері протидії домашньому насильству відносять: Конституцію України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Закони України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про соціальні послуги», «Про Національну поліцію» та деякі інші підзаконні нормативно-правові акти.

Воєнний час сприяв тому, що Україна в 2022 році ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Крім того, були прийняті й інші законодавчі акти, які були спрямовані на впровадження в різні сфери життєдіяльності європейських стандартів. Таким чином, внесені зміни до Кримінального кодексу та

прийняті нові закони, а це свідчить про позитивні кроки, однак їх імплементація залишається викликом.

У вересні 2020 року Європейський суд з прав людини ухвалив рішення у справі «Левчук проти України». Суд встановив, що пані Левчук уклала шлюб з О. Л. у 2006 році. В 2007 році у них народилося троє дітей, у зв'язку з цим влада надала квартиру, як соціальне житло. Ситуація в сім'ї погіршилася, оскільки чоловік зловживав спиртними напоями. В родині були скандали, переслідування та погрози їй та дітям, іноді доходило до фізичного насильства. Шлюб був розірваний у 2015 році. Опіку над дітьми отримала Левчук. О. Л., продовжував жити в квартирі, ухилявся від сплати аліментів на дітей та не брав участі у їх вихованні. Колишній чоловік був обвинувачений, але ніколи не був офіційно визнаний винним у домашньому насильстві [1, с. 36-37].

Становище не покращувалося, діти були постійними свідками сварок та насильства. У 2016 році пані Левчук відкрила провадження відповідно до статті 116 Житлового кодексу, яка передбачала виселення за регулярну неправомірну поведінку власників соціального житла. На національному рівні ситуацію не вирішили: позов було відхилено, оскільки для такого заходу, як виселення, поведінка мала бути систематичною, чого не було виявлено [1, с. 36-37].

Заявниця у своїй скарзі посилалась на статтю 8 Європейської Конвенції з прав людини. Пані Левчук скаржилася на відмову видати наказ про виселення її колишнього чоловіка. Весь час вона та її діти піддавалися ще більшому ризику психологічного переслідування та нападу. ЄСПЛ вважає, що національні судові органи не зробили достатній аналіз ситуації та подальшої появи майбутнього психологічного й фізичного насильства, якому піддавалась Левчук та її діти. Така реакція судів на позов заявниці про виселення не відповідає позитивному зобов'язанню держави забезпечити ефективний захист Левчук від домашнього насильства. Отже,

Суд визнав, що у цій справі було порушено статтю 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) [1, с. 36-37].

Що стосується справи «Івашків проти України», то в період з 2007 по 2013 роки колишній чоловік заявниці, І.В., п'ять разів наносив їй тілесні ушкодження. Всі ушкодження були задокументовані та кваліфіковані як легкі. Івашків не один раз отримувала відмову від правоохоронних органів, причиною по словам поліції є відсутність складу злочину [7].

На жаль, Україна має низьку ефективність розслідування домашнього насильства. Суд визнав, що у рішенні «Івашків проти України» поліція допитала чоловіка заявниці стосовно його версії подій. І.В. стверджував, що побиття не було, що в заявниці чутлива шкіра і будь-який дотик залишає синці. Такі показання стали причиною відмови у відкритті справи, незважаючи на акти судово-медичних досліджень з описом тілесних ушкоджень заявниці [2, с. 40].

Виходячи з вище сказанного, поліція не провела ретельного розслідування і не звернула уваги на жорстоке поводження до заявниці. Крім того, показанням кривдника було віддано пріоритет, а інші докази навіть не були дослідженні, оскільки вони потребували подальших дій з боку працівників поліції. Очевидно, що розслідування було неналежним та несерйозним і взагалі не відповідало інтересам потерпілої [2, с. 40].

Стосовно цієї справи слід зазначити позицію ЄСПЛ. Існує думка, що жертва насильства провокує кривдника. Насправді це спроба виправдати злочинців. ЄСПЛ звернув увагу, що такі припущення з приводу жертви є неприпустимими. У рішенні «Івашків проти України», визнавши порушення ст. 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ЄСПЛ зазначив, що ставлення до заявниці було дискримінаційним, оскільки Апеляційний суд зменшив суму моральної шкоди, мотивувавши це тим, що заявниця спровокувала І.В., тобто вона винна в тому, що її побив чоловік [3, с. 58].

Схожою є справа «М.М. та З.М. проти України», оскільки заявники також намагалися захистити себе від насильства на національному рівні, однак це вдалося лише звернувшись до ЄСПЛ.

«Перша заявниця та Р., її цивільний чоловік, розійшлися в березні 2017 року. Після розлучення їхні сини, другий заявник і С., 2017 року народження, переважно проживали з першою заявницею. Р., як стверджувалося, намагався змусити її відновити їхні стосунки та поведився агресивно з нею та їхніми синами. Зокрема, близько десяти разів у період з липня 2017 року по вересень 2018 року він, як стверджувалося, приходив додому до першої заявниці, кричав і нецензурно обзивав її, хапав за горло, погрожував побити чи вбити її та підпалити її квартиру, забрав другого заявника без її згоди й відмовлявся повернути його протягом близько чотирьох місяців, і намагався «викрасти» їхнього другого сина, С. Перша заявниця негайно повідомила про відповідні події працівників поліції та надала їм письмові показання кількох осіб, які, як стверджувалося, були свідками деяких випадків. Працівники поліції не вбачали підстав для розслідування її тверджень, зазначаючи, у більшості випадків, що вони не змогли знайти та допитати Р. і вона мала скористатися цивільноправовими засобами юридичного захисту для вирішення суперечок, які вона мала з ним щодо виховання їхніх дітей» [8].

Таким чином, заявники, мати та її син, скаржились на те, що стали жертвами випадків домашнього насильства, і, що органи державної влади не вжили заходів для захисту їх прав, що вимагається статтями 3, 8 та 13 Конвенції. Крім того, заявники скаржились за статтями 6, 8 і 13 [8].

Наявні документи у Суду не містять медичних матеріалів, які б свідчили про те, що заявники зазнали насильства і не було достатньо доказів, які б показували якого рівня досяг психологічний вплив агресивної поведінки Р. на заявників. Суд вважає, що дану справу слід розглядати за

статтею 8 Конвенції, оскільки державна влада не приділила достатньої уваги на скарги заявників [8].

Проаналізувавши типові справи, що стосуються домашнього насильства, слід зазначити, що трапляються випадки помилкової ідентифікації конфлікту як домашнього насильства. «Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій або поглядів опонентів — суб'єктів соціальної взаємодії. У конфліктах, як правило, обов'язково існує напруження між сторонами та взаємне виключення інтересів. Конфлікт може, без сумніву, призвести і до домашнього насильства» [3, с. 58-59].

Насильство має латинське походження. Слово «*violentia*» означає «стихійний та некерований прояв сили на противагу поняттю законного і нормального використання сили інститутом держави» [4, с. 32].

Насильство має відмінні риси від конфлікту. По-перше, кривдник домінує над жертвою, контролює її, порушуючи її права, тобто посягає на свободу, особисту недоторканість, життя, здоров'я постраждалої. По-друге, кривдник усвідомлює нанесену шкоду і завдає її умисно і має намір досягти поставленого результату. По-третє, домашнє насильство має таку особливість як повторюваність та систематичність. Виходячи з цих ознак, якщо в родині є одна з форм насильства, то більше всього є й інші форми насильства між членами сім'ї, що можуть розвиватися [3, с. 59].

Рівень домашнього насильства залежить від багатьох факторів. Правові, економічні (фінансові), адміністративно-організаційні, військові, соціальні чинники є основними причинами цього явища. Крім того, на рівень насильства впливають суб'єктивні детермінанти, до яких відносять психологічний стан, емоційна нестабільність, девіантна поведінка та релігійні переконання [4, с. 31].

Таким чином, домашнє насильство характеризують як: 1) протиправне діяння або бездіяльність; 2) вчиняється умисно; 3) посягає на

права та свободи жертви; 4) завдає шкоди; 5) сторони пов'язані родинними та сімейними зв'язками; 6) циклічність [4, с. 34].

У сфері протидії домашньому насильству існують такі виклики:

- Недоліки законодавчої бази

ЄСПЛ зазначає, що законодавчий інструментарій, який існує в Україні для розгляду справ про домашнє насильство є обмеженим. Для прикладу, Суд зазначав на застарілість положень Житлового кодексу УРСР.

- Неефективність розслідування

ЄСПЛ підтверджує, що слідство працює неефективно, оскільки досить часто правоохоронці не відкривають або закривають провадження через стереотипи та свої упередження, заплісуючи очі на насильство збоку кривдників.

Вище розглянута справа «Івашків проти України» є прикладом неефективного розслідування. ЄСПЛ вперше підтвердив позицію, що дискримінація, применшення шкоди, яка завдана постраждалій особі, бездіяльність державних органів порушують не одну статтю Конвенції [6, с. 542-543].

- Залежність справ від скарг потерпілих

Домашнє насильство відносять до справ приватного обвинувачення. Відповідно до статті 55 Конвенції, Україна зобов'язалася гарантувати, що розслідування не будуть повністю залежати від повідомлення або скарги постраждалої особи. У згаданій справі «Івашків проти України» ЄСПЛ підкреслив, що Стамбульська конвенція зобов'язує держави розглядати справи з домашнім насильством, навіть за відсутності скарг чи заяв постраждалої [6, с. 542-543].

- Вплив війни та COVID-19

Пандемія COVID-19 та війна в Україні спричинили збільшення випадків домашнього насильства та суттєве обмеження доступу до захисту, особливо в зонах бойових дій.

Повертаючись до рішень ЄСПЛ щодо справ проти України, пов'язаних з домашнім насильством, то слід підбити підсумки дослідження.

Справа "Левчук проти України" зробила вагомий внесок на шляху в боротьбі з домашнім насильством, оскільки вперше Україну було визнано відповідальною за неналежне реагування на випадки домашнього насильства. ЄСПЛ вирішив, що Україна не забезпечила ефективний захист заявниці, адже Левчук та її діти залишалися під загрозою подальшого насильства. Після таких висновків Суду, практика національних судів, які імплементували відповідні принципи, досліджуючи питання захисту від домашнього насильства, змінилася [5, с. 64].

Справа "Івашків проти України" показала, що дискримінація заявниці мала місце, оскільки національні суди при визначенні суми моральної шкоди за легкі тілесні ушкодження, мали упереджене ставлення до постраждалої від домашнього насильства. Крім того, ЄСПЛ підтвердив бездіяльність та неефективність розслідування правоохоронцями.

Справа "М.М. та З.М. проти України" є також підтвердженням бездіяльності правоохоронних органів. В цій справі мало місце неналежне розслідування заяв про домашнє насильство, що є порушенням Конвенції. Вперше сформульовано позицію Суду з приводу того, що законодавство повинно передбачати розслідування справ, що стосуються домашнього насильства за ініціативою органів влади як питання, що відносять до суспільного інтересу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна дійти висновку, що тема домашнього насильства охоплює такі проблеми:

1) Системний характер порушень.

Аналіз рішень ЄСПЛ у справах "Левчук проти України", "Івашків проти України" та "М.М. та З.М. проти України" вказує на явні порушення в адміністративній та судовій практиці України. Відповідно до Конвенції

про захист прав та основоположних свобод частими є порушення статей 6 (право на справедливий суд), 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) та 13 (право на ефективний засіб правового захисту).

2) Недоліки у сфері захисту прав дітей та сімей.

ЄСПЛ зазначає, що при вирішенні справ, що стосуються домашнього насильства, досить часто не враховуються інтереси дітей. Це свідчить про те, що є необхідним реформування процедури вирішення спорів щодо домашнього насильства з найкращим забезпеченням інтересів дитини відповідно до міжнародних стандартів, таких як Конвенція ООН про права дитини.

3) Необхідність вдосконалення процедур виконання судових рішень.

ЄСПЛ у справі "Левчук проти України" акцентував на тому, що в Україні немає реально дієвих механізмів реалізації судових рішень, оскільки виконання рішення про виселення не могли виконати у належний спосіб.

4) Вплив на законодавство та практику.

Висновки ЄСПЛ є дуже важливими для національної адміністративної та судової практики, оскільки вони стимулюють приведення українського законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. Це сприяє запобіганню повторенню аналогічних порушень та створення чітких механізмів захисту прав громадян.

5) Необхідність підвищення правової обізнаності.

Важливим аспектом є підвищення рівня правової культури громадян. Крім того, не менш вагомим є підготовка суддів, правоохоронців та адвокатів щодо належного застосування норм Конвенції. Це дозволить ефективніше інтегрувати практику ЄСПЛ у національну правову систему та її активному використанні під час вирішення спорів.

Література

1. Блага А. Б., Тунтула О. С., Кочемировська О. О. Актуальні проблеми протидії домашньому насильству : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 208 с.
2. Гловюк І. В. Ефективність розслідування домашнього насильства: стандарти Стамбульської конвенції та практика ЄСПЛ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. Вип. 84, ч. 4. С. 36-43.
3. Гловюк І. В. Питання ідентифікації домашнього насильства. *Теорія та практика правозастосування в сучасних умовах державотворення: матеріали всеукр.наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 05 трав. 2023 р.)*. Івано-Франківськ : Університет Короля Данила. 2023. С. 58-62.
4. Горбунова Я. М. Адміністративно-правове забезпечення протидії домашньому насильству : дис. ... докт. філософії в галузі знань 08 Право. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2023. 187 с.
5. Пархоменко П. І. Імплементация рішення Європейського Суду з прав людини «Левчук проти України» в контексті захисту прав дитини від домашнього насильства (не кримінальний аспект). *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*. (October 18, 2024 ; Berlin, Germany). С. 62-64.
6. Слободенюк І. В., Сахнюк В. В. Проблемні аспекти притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 540-544.
7. Справа «Івашків проти України» (Заява № 59670/14) : Рішення Європейського Суду з прав людини від 22.09.2022 р. *Верховна Рада України : вебсайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i22#Text (дата звернення: 17.12.2024).
8. Справа «М.М. та З.М. проти України» (Заява № 4669/20) : Рішення Європейського Суду з прав людини від 3.11.2022 р. *Верховна Рада України*

: вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h64#Text (дата звернення: 17.12.2024).

References

1. Blaha A. B., Tuntula O. S., Kochemyrovska O. O. Aktualni problemy protydii domashnomu nasylstvu: navch. posib. Mykolaiv: Vyd-vo ChNU im. Petra Mohyly, 2021. 208 s. [in Ukrainian].
2. Hloviuk I. V. Efektyvnist rozsliduvannia domashnoho nasylstva: standarty Stambulskoi konventsii ta praktyka YeSPL. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo. 2024. Vyp. 84, ch. 4. S. 36-43 [in Ukrainian].
3. Hloviuk I. V. Pytannia identyfikatsii domashnoho nasylstva. Teoriia ta praktyka pravozastosuvannia v suchasnykh umovakh derzhavotvorennia: materialy vseukr.nauk.-prakt. konf. (m. Ivano-Frankivsk, 05 trav. 2023 r.). Ivano-Frankivsk: Universytet Korolia Danyla. 2023. S. 58-62 [in Ukrainian].
4. Horbunova Ya. M. Administratyvno-pravove zabezpechennia protydii domashnomu nasylstvu: dys. ... dokt. filosofii v haluzi znan 08 Pravo. Kharkiv: Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho, 2023. 187 s. [in Ukrainian].
5. Parkhomenko P. I. Implementatsiia rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny «Levchuk proty Ukrainy» v konteksti zakhystu prav dytyny vid domashnoho nasylstva (ne kryminalnyi aspekt). Collection of Scientific Papers «SCIENTIA». (October 18, 2024 ; Berlin, Germany). S. 62-64 [in Ukrainian].
6. Slobodeniuk I. V., Sakhniuk V. V. Problemni aspekty prytyahnennia do kryminalnoi vidpovidalnosti za vchynennia domashnoho nasylstva. Analitychno-porivnialne pravoznavstvo. 2024. № 1. S. 540-544 [in Ukrainian].
7. Sprava «Ivashkiv proty Ukrainy» (Zaiava № 59670/14): Rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 22.09.2022 r. *Verkhovna Rada Ukrainy: vebсайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i22#Text [in Ukrainian].

8. Sprava «M.M. ta Z.M. proty Ukrainy» (Zaiava № 4669/20): Rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 3.11.2022 r. *Verkhovna Rada Ukrainy: vebsait*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h64#Text [in Ukrainian].